

РЕЦЕНЗИЯ

Относно представените материали от д-р **АГНЕСКА ЯКУБОВСКА** за публична защита на дисертационен труд: “Намаленият потенциал на пазарите на труда, породен от неравенствата в здравния статус в ЕС-27 “ (Потеряният потенциал на пазарите на труда в перспективе неравенства в здравето в ЕС-27) за присъждане на научна степен „доктор на науките“

Област на ВО: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.8 „Икономика“

Факултет: „Социални, стопански и компютърни науки“, ВСУ „Черноризец Храбър“

Катедра: „Икономика“

Автор на становището: проф. д-р **ДОБРИНКА ПЕТКОВА ЗЛАТЕВА**, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Основание за написване на рецензията: Заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ № 875 от 26.11.2025 г. и решение от първото заседание на научното жури.

1. Данни за дисертанта.

Агнешка Якубовска е доктор (кандидат на икономическите науки) от 2011 г. в Кашалинския технологически университет, Полша. Работи като изследовател, впоследствие асистент в катедра „Икономика“, заместник декан във факултет „Икономически науки“ на същия университет. Изследователската ѝ работа и конкретно дисертационното изследване безусловно са повлияни от професионалната ѝ кариера.

2. Обща характеристика на дисертационния труд, автореферата и наукометричните показатели.

Дисертационният труд анализира нерешен, теоретически сложен и важен практически проблем. Изследва най-общо казано взаимозависимостта между здравето и икономиката, здравето на населението и неговата производителност в икономиката.

В обем от 274 страници съдържа увод, пет глави, резюме, окончателни заключения, списък на литературата и приложения. Всяка глава завършва с обобщаващите заключения на автора. Основният текст е придружен от 36 таблици и 74 фигури.

Информационното осигуряване на дисертационното изследване е добро. Включва 290 източника на полски, английски език и интернет ресурси. Показва обширна проучвателна работа на равнището на полската и световната наука, което рефлектира във високото ниво на осведоменост и доброто познаване на състоянието на изследваните проблеми в научната литература. Резултатът е добър теоретичен анализ и емпирично изследване, демонстриращо компетентност по темата.

Актуалността на изследването е безусловна. Неравенството в здравеопазването, лошото здравословно състояние на хората, развитието на хроничните заболявания в трудоспособна възраст, годините на живот с увреждания и инвалидизирането, броят работници, засегнати от здравословни ограничения и др. и свързаните с тях икономическа тежест на микро- и макроравнище, свиване на потенциала на трудовите ресурси, ниската икономическа активност, намаляването на дела на активната работна сила, загубената производителност на трудовите ресурси, ограниченията в потенциала на пазарите на труда в страните от ЕС и т.н. са проблеми, провокиращи активност в теоретичните изследвания, управленска загриженост и придават на човешкото съществуване характеристики на цивилизационно безпокойство.

Авторефератът от 36 страници отразява подробно и точно дисертационния труд и дава пълна представа за научното изследване,

научните и практическите приноси, публикациите, свързани с дисертационното изследване.

Представена е таблица, която потвърждава, че изискваните **наукометрични показатели** са изпълнени. Трябва да се отбележат публикуваните 12 доклада в научни издания, реферирани и индексирани в известни световни научни бази данни и 31 доклада, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране, в редактирани колективни издания или в специализирани издания за класифицирана информация, 18 публикации в колективни монографии. Впечатляват цитиранията в Scopus и Web of Science – 40;

3. Преценка на съдържанието на дисертационния труд

Изискванията за разработване на **дисертационен труд** за придобиване научна степен „доктор на науките“ са изпълнени. Изследването е цялостно, подчинено на ясно формулирани **обект** – „ограниченията в потенциала на пазарите на труда в страните от Европейския съюз, обусловени от демографските процеси и здравословното състояние на хората в трудоспособна възраст“, и **предмет** – „да се идентифицират съществуващите неравенства в тежестта на демографските процеси и здравните проблеми върху националната работна сила в „старите“ и „новите“ държави-членки на ЕС и да се определят съществуващите модели на конвергентни процеси между 27-те държави от ЕС в тази област“. Осъществявайки изследването на обекта и предмета, авторът поставя пет **изследователски въпроса**, на които търси отговор. Например, как възрастта и равнището на здравните ограничения влияят върху производителността на работната сила в развитите икономики; определят ли в значителна степен качеството на био- и психофизическите компоненти на човешките ресурси различията в социално-икономическите и институционалните детерминанти на здравето, наблюдавани в групата държави от ЕС-27; какви модели на конвергенция (или дивергенция) се наблюдават в областта на преодоляване на първоначалните различия в

здравния капитал на населението в трудоспособна възраст в групата на ЕС-27 и др. Отговорите на тези въпроси позволяват да се дефинират и оценят четири авторови **хипотези** като: „голямата хетерогенност на социално-икономическите и институционалните детерминанти на здравето, наблюдавана в групата на страните от ЕС-27, определя в значителна степен различията в качеството на био- и психофизическите компоненти на човешките ресурси“; „процесът на социално-икономическо развитие, протичащ в ЕС-27, доведе до намаляване на тежестта на хроничните заболявания върху работната сила с течение на времето, но въпреки протичащите процеси на социална интеграция, не е възможно да се намали нивото на неравенство между страните от "стария" и "новия" Съюз“; „ефектът от продължаващите неравенства в тежестта на последиците от лошото здраве върху икономиките на ЕС е, че не се наблюдават значителни процеси на конвергенция, изразяващи се в едновременно намаляване на средното ниво на разглежданите показатели с течение на времето, както и намаляване на нивото на тяхната дисперсия“ и др.

Методологията на изследването е адекватна на темата и осъществява поставените в дисертацията цели. В теоретичния анализ са използвани основните теоретико-методологичеки подходи. Разнообразни са емиричните методи, което обосновава добрия емпиричен анализ – статистически методи за оценка, показателят RHG, позволяващ да се определи статистическото равнище на негативните последици от хроничните заболявания, регресионен анализ и корелационен коефициент на Пирсън, концепциите за бета (β) безусловна конвергенция, сигма (σ) конвергенция, определена като намаляване на дисперсията и др. Методологическите подходи и ограниченията, които авторът възприема реализират изследвателските цели и задачи, верифицират изследователските хипотези и доказват авторовата теза.

Структурата на изследването е изградена с логическа и теоретическа последователност. Спазена е научно-изследователската логика. Това отговаря

напълно на изискванията за разработване на докторска дисертация за присъждане на научна степен.

В началото авторът разработва теоретико-методологически проблеми – здравето в жизнения цикъл на човека, в концепциите на пазара на труда и производителността на трудовите ресурси, измерването на неравенството в здравеопазването и здравния капитал, предлага собствена изследователска методология. Логически изследването продължава с тежестта на застаряването върху трудовите ресурси и здравните ограничения в икономиките на страните в ЕС, икономическото развитие и влиянието му върху здравния статус, перспективата на „старите“ и „новите“ пазари на труда в ЕС-27 под влияние на тежестта на здравните ограничения.

В **първа глава** се анализират широк спектър от проблеми на взаимовръзката между възрастта и здравето и пазара на труда. Направен е теоретичен анализ на въпросите за същността на възрастта и здравето. Разглеждат се био- и психофизическите компоненти на човешките ресурси в контекста на пазара на труда. Изследва се теоретичната същност на понятието „здраве“, здравето като икономическа ценност и необходимостта от рационално финансиране на здравеопазването. Обсъждат се проблемите на измерване на стойността на здравето като икономическо благо. Авторът отбелязва теоретичното и методологическото предизвикателство в изследването на взаимозависимостта между икономическия растеж и здравето на населението, между взаимодействието на социално-икономическите фактори и нивото на здраве на населението. Констатира връзката между здравословното състояние на хората и участието им на пазара на труда и в частност връзката между лошото здравословно състояние и намаляването на възможността за заетост, и загубата на производителност.

На теоретичните и методологическите проблеми в изследването на неравенството в здравеопазването е посветена **втора глава**. На базата на констатираните разнообразия в показателите за здравния статус и за тежестта

на заболяванията, както и на съществуващите пропуски в изследванията, авторът предлага методи за измерване на неравенствата в здравеопазването и тежестта на здравните ограничения върху резултатите на пазара на труда (концепцията за бета безусловна конвергенция (β) и концепцията за сигма конвергенция (σ)). Дисертантът описва подробно методологията на дисертационното емпирично изследване – изследователския план, изследователските методи, оценката на моделите на бета и сигма конвергенция, наблюдавани в ЕС.

Изследва се състоянието в ЕС на застаряването на трудовите ресурси и здравните ограничения (**трета глава**). Това става чрез анализ на мащаба, тенденциите и дългосрочните прогнози на потенциала на хората в трудоспособна възраст и на промените в демографската и здравната ситуация в ЕС-27. Изследват се промените в натоварването на трудовите ресурси, обосновани от застаряването на населението и заболяванията, влиянието на демографските и здравните фактори върху тенденциите на пазара на труда и риска от бедност в изследваните държави от ЕС – 7. Направен е изводът, че наблюдаваното нарастване на броя на "по-възрастното" население на ЕС-27 е довело до значителна промяна в структурата на човешките ресурси. Авторът представя пет възможни прогнози за промяна в структурата на населението в ЕС – 27 – очаква делът на хората на възраст 20-64 години в общото население да намалее до 2100 г., а средната възраст на населението на ЕС-27 да нарасне значително. Определя проблема с предлагането на по-възрастна работна ръка като изключително важен. Приема, че участието на по-възрастното население в работните ресурси и търсенето на работна ръка от хората на възраст над 50 години ще намалява. Посочен е процесът на стареене на хората в трудоспособна възраст, определен от хроничните болести и изменението на тяхната тежест в зависимост от продължителността на живота. Представени са резултатите от анализа на съществуващите неравенства в достъпа до пазара на труда за хората с физически и психически ограничения.

Изследва се нивото на здравния потенциал на населението като характеристика, която зависи от нивото на просперитет на дадена държава (**четвърта глава**). Изследването е ориентирано към редица показатели и взаимозависимости. Авторът констатира, че в процеса на социална интеграция в ЕС в различните държави нивото на здраве на хората и нивото на социално-икономическо развитие са различни. Показани са резултатите от въздействието на социално-икономически и институционални фактори върху здравния статус на населението. Например, различни са очакваната продължителност на живота и очакваната продължителност на живота в добро здраве. За страните от ЕС – 27, въпреки различията между тях, е отчетена по-слаба връзка при индекса на очакваната продължителност на живота в добро здраве. Твърди се, че не се очаква различията в размера на отрицателното въздействие на хроничните заболявания върху тежестта на здравните ограничения върху икономиките на ЕС да намалеят с течение на времето. Заклучава се, че в процеса на въздействието на социално-икономическите и институционални фактори върху очакваната продължителност на живота на населението, равнището на националния доход на глава от населението и равнището на националните разходи за здравеопазване на глава от населението определят неравноставата в здравеопазването в различните страни.

Петта глава представя интересни резултати (които поради ограничеността на рецензията не могат пълно да бъдат представени) от емпиричната оценка на неравенствата в тежестта на националните трудови ресурси по отношение на здравните ограничения, наблюдавани между „старите“ и „новите“ страни в ЕС. Потвърждава се предположението на автора, че проблемът с високото ниво на риск от преждевременна смърт сред хората в т.нар. трудоспособна възраст вследствие хронични заболявания е характерен за група държави от ЦИЕ. Показани са резултатите от оценката на процеса на конвергенция, който протича в страните от ЕС – 27. Авторът твърди, че не се очакват различията в размера на отрицателното въздействие на хроничните

заболявания върху тежестта на здравните ограничения върху икономиките на ЕС да намалее с течение на времето. Представени са резултатите, които определят нивото на тежестта на преждевременната смърт или инвалидността в резултат на хронични заболявания на хората в трудоспособна възраст, оценени чрез регресионни модели. Дисертантът обобщава, че е необходимо да се анализират тенденциите в равнището на тежестта върху трудовите ресурси поотделно на тези, обусловени от преждевременна смърт на хората в трудоспособна възраст и на тези, резултат от инвалидност, причинена от хронични заболявания.

Заключението съдържа шест основни извода от теоретичното и емпирично изследване, които придават цялостност и потвърждават авторовите хипотези.

4. Научни приноси

В дисертационния труд се съдържат критерии за научност, според които може да се открият научни, методологически и практико-приложни приноси, които надграждат теоретичните изследвания и са полезни за практиката. С разбирането са достатъчно, обобщено мога да отбележа:

Теоретични приноси:

Принос е теоретичният и емпиричен анализ на причините и обхвата на неравенствата в здравния капитал, влияещи върху изгубения потенциал на пазарите на труда в страни от ЕС-27, в резултат на различията в тежестта на здравните ограничения.

Не трябва да се подценява теоретичното надграждане на многопластовото изследване на взаимообусловеността на здравословното състояние и икономическите процеси на микро- и макроравнище.

Приносни характеристики се откриват в идентифициране на моделите на конвергенция в изследваните държави от ЕС-27 за връзката на ограниченията в здравеопазването и намалената производителност на труда.

Научна стойност може да се търси в позицията на автора за процеса на конвергенция на изследваните държави при преодоляването на различията в здравния капитал, определени от социално-икономически и институционални фактори.

Методологически приноси.

Принос е изградената авторска методика за оценяване на ефективността на преодоляване различията на въздействие на здравните ограничения върху потенциална на пазарите на труда.

Приносен момент съдържа изборът на инструменти за количествено измерване на въздействието на неравенствата в здравеопазването в тежестта на ограниченията върху здравния потенциал на пазарите на труда и като резултат измерване на ефектите от политиката на сближаване и др.

Доразвитие в методологията се открива в предложената методика за оценяване на моделите на конвергенция в държавите от ЕС – 27.

Практико-приложни приноси.

Практическа полезност имат анализите, установяващи неравенствата, които произтичат от потенциала на трудовите ресурси във връзка със здравните ограничения в изследваните страни.

Полезна за практиката и конкретно за политиката на държавните институции е използваната методология за идентифициране на мащаба на неравенствата в тежестта на ограниченията върху здравния потенциал на пазарите на труда.

Ценни за практиката са препоръките на автора при планиране на политиката на управление на общественото здраве и конкретно политиката на институциите на пазара на труда.

Полезността на приносните моменти се открива в това, че те могат да спомагат за развитието на икономическата наука. Полезност се откроява в идеите, изводите, тезите, които съдържат теоретичен потенциал за по-нататъшно развитие. Емпиричната полезност на тезите в дисертационния труд за намаления потенциал на пазарите на труд, в резултат на неравенствата в здравния статус в страните от ЕС – 27 е безспорна.

5. Критични бележки, препоръки и въпроси

Не би трябвало критичните бележки, които не са от съществен характер и не поставят под съмнение качеството на дисертационното изследване да присъстват в рецензията.

Препоръчвам на д-р Якубовска, на основата на много добрия дисертационен анализ на взаимозависимостта между здравето и икономиката, да продължи и задълбочи научния си интерес, да развие потенциала на дисертационното изследване и по-смело да предлага препоръки и прогнози.

Бих изслушала с интерес мнението ѝ по въпроса: Как глобалните геополитически промени в света биха се отразили върху взаимозависимостта между социално-икономическото развитие на страните в ЕС и в частност на страните от ЕС-27 и показателите, отразяващи състоянието на здравето на населението? Как вижда тенденциите в Полша и България?

6. Заключение

Разработката е посветена на действителен за теорията проблем, с безспорна практическа необходимост. Изследва реално познаваем в практиката обект и успешно изпълнява поставената цел и задачи. Стимулирана е от актуални, теоретично дискутирани и практически нерешени проблеми във взаимовръзката здраве и икономика, към които авторът има съществен принос. Демонстрира висока степен на ерудираност и задълбочена теоретична и емпирична проучвателна работа, компетентност при формулирането на тезите и изводите. Присъстват категорично формулирани тези и практически

препоръки, аргументирано защитавани. Откриват се идеи, които надграждат и допринасят за развитието на науката и практиката.

Резултатите, постигнати в дисертационния труд напълно съответстват на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, на Правилника за неговото прилагане и на вътрешните изисквания на ВСУ „Черноризец Храбър“ за придобиване на научна степен „доктор на науките“. Въз основа на констатираното, давам **положителна оценка** на дисертационния труд и предлагам на членовете на почитаемото Научно жури да присъдят на **д-р Агнешка Якубовска** научната степен „доктор на науките“ по професионално направление 3.8. „Икономика“.

25. 01. 2026 г.

гр. В. Търново

Член на научното жури, рецензент:

(проф. д-р Д. Златева)